

Et museum i et paradigmeskifte¹

Hans Philip Einarson

Hva er egentlig et museum? Det høres kanskje rart ut at en museumsdirektør spør om dette, men spørsmålet har opptatt meg like lenge som jeg har jobbet i og med museer. Det fins et mangfold av museer der ute. Kunstmuseer, folkemuseer, bymuseer, kulturhistoriske og naturhistoriske museer er eksempler på kategorier vi plasserer museene inn i. Vi

skal ikke lengre enn til eget museum for å se hvor sammensatte museer kan være. Randsfjordmuseet består av et bergverksmuseum, et utmarksmuseum og to folkemuseer/friluftsmuseer med både kulturhistorie og naturhistorie som viktige fagområder. «Det er som et kinderegge», var det en som sa. «Fire i en, og stadig en ny overraskelse».

Et like interessant spørsmål er om museene er viktige. Det er sjeldent vi hører om at en streik ved museene utgjør en trussel for samfunnet, slik vi hører om når personell på sykehus, skoler eller flyplasser blir tatt ut i streik. Da er det hovedsak i alle nyhetssendinger og store deler av befolkningen rammes. Vi kan vanskelig forestille oss samme oppmerksomhet om et museum måtte stenge dørene for noen dager. Allikevel er det et mål at lokalbefolkningen skal oppleve museet som så viktige at de faktisk er villig til å gå i demonstrasjonstog for å unngå stengning. For museene er viktige samfunnsinstitusjoner som bidrar til demokratiseringsprosesser, kunnskapsutvikling og opplevelser.

---

¹ Begrepet paradigme ble innført i vitenskapshistorien av Thomas S. Kuhn, og kan forklares som en felles tenkemåte, eller et referansesystem som skaper en vitenskapelig tradisjon. Et paradigmeskifte forekommer når nye tankemodeller skaper nye tradisjoner. Jeg bruker i denne teksten begrepene modell eller tankesett som synonym til paradigme.

«Museums change lives» er den britiske museumsorganisasjonens visjon, og det finnes flere eksempler på at museer setter temaer på dagsorden som kan endre folks liv.

Samfunnet er i konstant endring, og gjennom de drøye hundre årene museene har vokst fram her i landet har museenes oppgaver og roller endret seg gjennom tidene i takt med samfunnsutviklingen og politiske føringer. Fra Norsk Folkemuseums tilblivelse i 1894 fram til etableringen av Interkulturelt Museum hundre år senere, har både museene selv, og oppfatningen av hva et museum er, endret seg i takt med samfunnsutvikling og politiske føringer. På denne måten er museer selv utstillinger av rådende politiske oppfatninger og samfunnssyn.

Fra folkemuseumsmodell ....

Folkemuseene er den dominerende museumstypen i Norge i dag. Med begrepet folkemuseum, ser vi for oss idylliske museumstun med antikvariske gamle hus fylt med kulturhistoriske gjenstander som skal speile og gi kunnskap om en historisk fortid, slik vi finner både på Lands Museum og på Hadeland Folkemuseum. Anne Eriksen (2009) forteller om flere grunner til at folkemuseene utviklet seg slik de gjorde. Både de store og stemningsskapende hageanleggene som ble skapt til rekreasjon, de etnografiske samlingene og ikke minst verdensutstillingene som ble vist i London og Paris på midten av 1800-tallet var med på å forme folkemuseene. Nasjonalt særpreg ble en vesentlig del av verdensutstillingene, og utstillerne ble invitert til å sette opp bygninger og paviljonger som var særegent for nasjonen (Eriksen 2009;72). Dette var jo en tid da Asbjørnsen og Moe jaktet på eventyr og folketro, og Edvard Grieg ble fanget av nasjonalromantiske strømninger.

Norsk Folkemuseum ble altså etablert i kjølvannet av landskapsparkene og verdensutstillingene, og i en tid da Norge fortsatt var i union med Sverige. Kampen for politisk selvstendighet og en norsk nasjonalstat sto sterkt, og i museets formålsparagraf kunne man lese at museet skulle «samle og udstille alt som belyser det Norske Folks Culturliv» (Walle 2018;109). I årene etter Norsk Folkemuseums etablering vokste det fram en mengde folkemuseer, deriblant Hadeland Folkemuseum i 1913 og Lands Museum i 1927. Det lå med andre ord en egen tankegang bak etableringen av museer på denne tiden, en tankegang som var forankret i

nasjonsbyggingen og ønsket om å samle folket om en nasjonal kultur. Denne måten å tenke museum på har historikeren Hans-Jakob Ågåtnes kalt «folkemuseumsparadigme» (Eriksen 2007; Musum 2015, Walle 2018).

.... til dialogmodell

Samfunnsendringer og politiske føringer har de siste 30-40 årene utfordret museene til å tenke nytt omkring sin samfunnsrolle, og mye tyder på at vi i dag har begynt å tenke museum på en ny måte. Folkevandringer og globalisering fører til kulturmøter og nye verdifellesskap. Hvem som tilhører fellesskapet og hvem som faller utenfor blir derfor viktige temaer for museene. I 1987 endret Norsk Folkemuseum ordlyden i sin formålsparagraf fra «det norske folk» til «folk i Norge», en ikke så liten nyanseforskjell som viser en erkjennelse av at samfunnet er sammensatt og i konstant endring (Walle 2018). «Mens mange museer ble etablert i en tid der gjenstander ble sett som bærere av en enhetlig, stabil og nøytral fortelling om fortiden, er det i dag en vilje til å framheve fortolkning og meningspluralisme» forteller Thomas Walle (Walle 2018;112). Det pågår et skifte fra et essensialistisk perspektiv, der kultur og verdier blir oppfattet som noe stabilt over tid, til et dialogisk perspektiv som ser kultur som noe dynamisk og som hele tiden blir skapt i samspill mellom ulike mennesker.

Denne måten å tenke museum på finner vi også igjen i tilskuddsbrev, stortingsmeldinger og offentlige utredninger, som viser tydelige føringer for en ny museumsrett som har vokst fram siden midten av 90-tallet. I stortingsmelding nr. 49, Framtidas museum kan vi lese at det er «et overordnet mål at museene gjenspeiler det samfunnet de er en del av.

Museene er viktige premissleverandører i et moderne demokratisk samfunn og skal ha en aktiv samfunnsrolle», og skal «dermed reflektere et mangfold av perspektiver og virkeligheter» (s. 123). Museer handler altså ikke bare om bevaring av fortiden, men skal speile og stille spørsmål ved nåtiden. Tidligere seniorrådgiver i Norsk Kulturråd Hilde Holmesland reflekterer over denne «nye» måten å tenke museum på og skriver: «Utfordringen til museene er at de må skifte fokus; fra hegemoni og ekskludering til demokrati og inkludering, fra likhet, kontinuitet og konformitet til forskjell, forandring og kompleksitet» (Holmesland 2013).

Den nye museumsmodellen handler altså om kulturell demokratisering. Det handler om å invitere nye befolkningsgrupper til museet. Ikke bare som publikum, men til å fortelle fortellinger vi ikke tidligere har hørt, stille spørsmål til idealer vi tar som en selvfølge og se historien med nye briller. Det handler om å diskutere og presentere tabuer vi ikke er vant til å snakke om; som barnløshet og ensomhet, fattigdom og overklasse, og det handler om å være en aktiv aktør i samtiden som reiser debatt om verdier og holdninger.

Hvorfor er endringer så vanskelig?

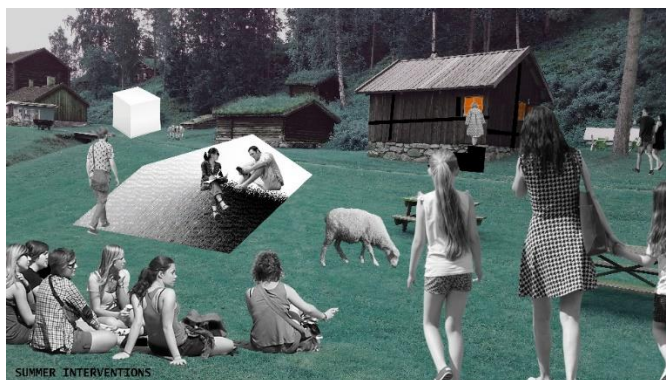
Den «nye» måten å tenke museumsvirksomhet på har eksistert i snart 30 år og er slett ikke så ny som man skulle tro. Tidlig på 90-tallet startet Ryfylkemuseet et omfattende arbeid med å dokumentere historien til flyktninger fra tidligere Jugoslavia. Arbeidet endte i etableringen av en internasjonal kafe som er i drift den dag i dag. Interkulturelt Museum (som i dag er en del av Oslo Museum) startet som nevnt sin virksomhet allerede i 1994 med å dokumentere og formidle innvandringens historie til Norge. I 2003 startet ABM-utvikling prosjektet BRUDD med deltakere fra ni museer for å få museer til å dokumentere og formidle vanskelige historier – historier museene tradisjonelt ikke forteller. Listen kunne vært lenger. Det finnes en rekke prosjekter som støtter opp rundt den nye museumsmodellen. Allikevel omtaler vi ofte museer som verneinstitusjoner som skal ta vare på norsk kulturarv, som om dette er en gitt størrelse alle er enige om. Hvor er diskusjonene om hva vi skal ta vare på og formidle, og hvorfor?

Åshild Andrea Brekke har nylig levert inn sin doktorgradsavhandling med tittelen «Changing practices» der hun blant annet undersøker hvorfor tiltak som støtter opp om de «nye» tankene om museenes samfunnsrolle kun skjer på prosjektnivå. Hva er det som hindrer museene å innarbeide og forankre de «nye» tankene (som altså ikke er så nye lenger) inn i institusjonell praksis? Til tross for tydelige føringer i museumspolitikken er det lite som tyder på at dette har stor effekt og at hovedfokuset i museums-Norge endrer retning. Rapportene som kommer inn til Kulturrådet reflekterer i stor grad en konservativ fortolkning av museenes

rolle der museenes hensikt først og fremst er å samle, bevare og formidle tradisjonelt historisk materiale (Brekke 2018). Det er mange og sammensatte årsaker til dette. Brekke fremhever imidlertid viktigheten av å ha en ide om hva et museum er, eller kan være, og måten museet organiserer seg på for å iverksette denne ideen (Brekke 2018;223).

Randsfjordmuseet åpner ukjente rom

Randsfjordmuseet er godt plassert i en dialogisk museumstankegang. Flere prosjekter som er gjennomført de senere årene, som Alt for Norge, Rasismesjakk, Antropocen og den nye utstillingen Meg, jeg vil fortelle deg noe, er eksempler på prosjekter som stiller kritiske spørsmål til samfunnsutviklingen, til historieforståelsen og som gir rom til nye stemmer og historier i museet. Allikevel kan vi ikke se bort fra at folkemuseumsmodellen fortsatt står sterkt ved Randsfjordmuseet. Museets to friluftsmuseer med over 70 antikvariske bygninger formidles til besøkende og benyttes som arenaer for historiske spel og familiearrangementer. Seterdagene på Lands Museum er et av de mest populære arrangementene vi har. Dette skal vi selvfølgelig fortsette med og videreutvikle. Randsfjordmuseet er altså god plassert i to museumsmodeller, to måter å tenke museum på. Det går fint an å ha to tanker i hode samtidig. Enda bedre er det om vi klarer å forene disse til en kongstanke, - å være et museum som gjør en forskjell for deg og for samfunnet. Dette kan vi gjøre ved å integrere dialogmodellen i folkemuseumstradisjonen. Vi skal møte bygningene og gjenstandene med ny nysgjerrighet, se fortellingene om livet på bygda fra andre perspektiver og lete etter relevansen for samfunnet i dag.

Randsfjordmuseet åpner ukjente rom, er et av forslagene til ny visjon for museet, og det er nettopp det vi skal gjøre. Randsfjordmuseet skal åpne rom for undring, kunnskap, uenighet og fellesskap. Vi skal være en tydelig aktør i samfunnet og et samlingspunkt i regionene Hadeland, Land og Gausdal. Men vi skal også være noe mer enn et hyggelig tun å feire 17. mai på. Museene våre skal skape refleksjon og innsikt, og oppleves betydningsfulle i enkeltmenneskers liv.

«Bryt fasaden» er navnet på en av hovedsatsningene i neste strategiperiode, og inkluderer både forskning, formidling og forvaltning. Museenes kritiske samfunnsrolle har i stor grad vært knyttet til utstillinger og formidlingsvirksomhet, mens friluftsmuseene fokus fortsatt har bidratt til å fremstille og opprettholde folkemuseumsmodellen; forestillingen om livet på bygda som en enhetlig kultur. Med dette prosjektet ønsker vi å utvide og utfordre denne forestillingen. Vi vil ta utgangspunkt i de antikvariske husene for å undersøke hjemmets rolle som et sted der det private og offentlige møtes og mennesker formes. Å sette mennesker og ikke det materielle i sentrum er i tråd med dagens kulturpolitikk. «Selv samfunnsrollen eller samfunnsoppdraget for museene ligger i å utvikle og formidle kunnskap om menneskers forståelse av og samhandling med sine omgivelser», kan vi lese i stortingsmelding 49 Framtidas museum (s.145). Hvordan dette skal følges opp er museenes ansvar. «Bryt fasaden» vil være et viktig prosjekt for å imøtekomme de politiske føringene, for å forene de to modellene i en ide om hva et museum kan være og for å forankre denne ideen i hele organisasjonen.

Jeg startet denne teksten med å spørre om hva et museum egentlig er. Som leseren har skjønnet finnes det ikke et entydig godt svar på dette spørsmålet. Hva har British Museum, Guggenheimmuseet, Norsk Teknisk Museum og Randsfjordmuseet til felles? Vi er alle institusjoner som samler inn, bevarer, forsker og formidler materiell og immateriell kulturarv. Den internasjonale museumsorganisasjonen International Council of Museums (ICOM) beskriver museer som “ (...) en permanent institusjon, ikke basert på profitt, som skal tjene samfunnet og dets utvikling og være åpent for publikum; som samler inn, bevarer/konserverer, forsker i, formidler og stiller ut materielle og immaterielle vitnesbyrd om

mennesker og deres omgivelser i studie-, utdannings- og underholdningsøyemed.” (ICOMs statutter, artikkel 3, paragraf 1).

Et viktigere spørsmål er imidlertid hva et museum gjør. Hvilke tanker sitter publikum igjen med etter et besøk hos oss? Skaper vi innsikt og refleksjon? Mitt ønske er at publikum skal gå ut av museet litt klokere og kanskje med noen flere spørsmål i hodet enn det de hadde da de gikk inn i museet. Randsfjordmuseet skal være et sted som skaper engasjement, pirrer nysgjerrigheten og gir opplevelser som åpner opp for nye erkjennelser. Vi skal arbeide for et raust og inkluderende samfunn. Vi skal åpne ukjente rom.

Litteratur:

Brekke, Åshild Andrea (2018): Changing practices. A qualitative study of drivers for change in Norwegian museums and archives. Ph.D.-thesis. Kulturrådet. Oslo.

Eriksen, Anne (2009): Museum. En kulturhistorie. Pax forlag A/S, Oslo

Holmesland, Hilde (2013): Museenes samfunnsrolle. Upublisert notat. Kulturrådet. Oslo

Musum, Maja (2015): Mellom bondekultur og rasistsjakk. Prosjektskisse for MUSE620. Upublisert.

Walle, Thomas Michael (2018): «Museale inkluderingsstrategier» i Bettum, Maliniemi, Walle (red.) Et inkluderende museum. Museumsforlaget. Trondheim.

Foto: Hans Philip Einarsen